

TV serija Zašto se u crkvi šapuće snimljena je 2005. godine u saradnji sa ANEM-om i sastoji se od tri dela. Autorke serije su Svetlana Lukić i Svetlana Vuković.

Učesnici trećeg dela serije: istoričari Slobodan G. Marković, Nikola Samardžić, Radmila Radić, Srđa Trifković, publicisti Pavle Rak, Desimir Tošić, Mirko Đorđević, sociolozi religije Milan Vukomanović i Dragoljub Đorđević, socijalni psiholog Jovan Bajford, vladika Atanasije, Vidan Hadži-Vidanović i Marko Milanović iz Beogradskog centra za ljudska prava, studenti sociologije – grupa Stalker i Milica Rodić i Ivan Kuzminović, Vladimir Dobrosavljević iz DSS-a, apsolvent prava Vladimir Đukanović.

Transkript

Zašto se u crkvi šapuće, treći deo

Slobodan G. Marković: Kada se sastao Svepravoslavni sabor u Carigradu i okupio gotovo sve pomesne pravoslavne crkve, to je bilo u maju 1923. onda je Srpsku pravoslavnu crkvu na tom Saboru predvodio potonji patrijarh srpski Gavriilo Dožić, a isto tako je bio jedan svetovnjak u delegaciji, veliki astronom, veliki naučnik Milutin Milanković. I upravo je njegova shema reforme Julijanskog kalendara usvojena i faktički od tada je trebalo da nepokretni praznici padaju u iste datume i u pravoslavnoj i u zapadnim crkvama. I ono, dakle, što je u svemu tome paradoks, to je da ta reforma, kada je trebalo da se usvoji, koja je ustvari bila srpski predlog, nije zapravo sprovedena nikad u Srpskoj pravoslavnoj crkvi.

Slavljenje po jednom ili po drugom kalendaru ulazi u pitanje identiteta. To je ono što čini razliku između jedne i druge crkve. Vi imate niz stvari koje nisu kanonima regulisane nego su postale deo tradicije. Na primer nigde nije kanonima posebno propisano da recimo pravoslavni episkop mora da ima bradu, a da recimo katolički biskup ne sme da ima bradu i bilo je i rimskih papa koji su imali

brade, a isto tako bilo je pravoslavnih episkopa koji nisu imali bradu. Recimo znameniti episkop Gorazd iz Čehoslovačke pravoslavne crkve koja je bila pod našom jurisdikcijom između dva svetska rata, on nije imao bradu. I neki srpski episkopi u XIX veku takođe nisu imali bradu. Znači, postoji niz elemenata koji nisu toliko kanonski, nego su više deo tradicije, ali upravo kao deo tradicije oni predstavljaju deo identiteta.

Nikola Samardžić: Poslednjih godina je primetno da odnos Srpske pravoslavne crkve prema ostatku hrišćanskog sveta postaje sve više sektaški, što će reći da izolacionizam i crkvene i državne politike vodi ka jednom samozatvaranju, samozavaravanju i traganju za nekim korenima, za tradicijom i oživljavanjem istorije koji su ponekad i potpuno lažni i veštački. To je očigledno u novim ritualima i u bogoslužju i u svemu onome što je vezano za crkvene praznike, mislim na proskinezu, na padanje ničice, na zabrađivanje žena, jedno smerno, pokorno držanje koje ne odgovara savremenim idejama o jednakosti i toleranciji. Mislim na oživljavanje paganskih rituala prilikom različitih svetkovina, i prilikom krštenja, venčanja, sahrana, ali verovatno i tokom bogoslužjenja. To jedno obožavanje ikona koje takođe podseća na jedno azijsko poreklo tih rituala, takođe predmoderni ili antimoderni, možda i antihrišćanski. Sve to ukazuje na nespremnost Srpske pravoslavne crkve da otvoreno saobraća sa sebi bliskim verskim zajednicama.

Desimir Tošić: Kad govore o katolicima svi naši, ne samo episkopi, čak i vernici, oni gledaju katoličku crkvu kroz Nezavisnu državu Hrvatsku, Pavelića, pokolje, Jasenovac. Nemam nikakve primedbe u tom pogledu, međutim, katoličanstvo je najmnogoljudnija hrišćanska crkva, preko milijardu vernika ima danas. Tačka 1, tačka 2 - veliki broj crkava čak u okupiranoj Evropi je vodio borbu, davao otpor nacističkom režimu, jer kao što znate Hitler nije bio nikakav vernik. Ja mislim da Hitler nije nikada ušao ni u jednu crkvu, u to sam duboko uveren, iako naravno naš episkop Nikolaj izgleda to nije znao kad je hvalio Hitlera. Tako da vi imate poljsku crkvu katoličku koja je bila heroj, onda imate slovenačku katoličku crkvu. U Francuskoj je pokret otpora, u Italiji dobrim delom učestvuju katolički sveštenici. Dakle, ne možemo mi katoličku crkvu posmatrati samo kroz Zagreb. Kod nas postoji neko provincijsko pravoslavlje, palanačko posmatranje religije, tako da to isto smeta, smeta u pogledu ekumenije. Naši episkopi svi

daju izjave da su oni za ekumenski pokret, to je približavanje, udruživanje hrišćanskih crkava, ali kad ih vidite u akciji, vidite odmah da oni stopiraju, oni ne žele ustvari ekumeniju, oni ustvari govore ono što ne misle. Međutim, to je sve razlog što je i posmatranje katoličke crkve vrlo jednostavno, površno i neznalačko.“

Vladika Irinej /na pitanje kada će papa posetiti Srbiju/: *Molim vas, nemojte insistirati. Kako ne osećate, vi ste novinari, morate imati moral novinarski, ne možete sad pitati o bilo čemu, samo u vezi sa ovom konferencijom. Nemojte me prisiljavati da budem grub. Dakle, samo u vezi sa konferencijom, zašto insistirate bez potrebe.*

Pavle Rak: Primiti u posetu papu koji će reći recimo ono što je rekao kad je dolazio u Grčku, da moli za oprostaj zbog krstaških pohoda koji su usput zakačili i Vizantiju i na taj način u katoličkom svetu su oni to pitanje manje-više skinuli s dnevnog reda. E, sve dok se osećamo kao neko ko je u ratu protiv toga sveta, mi Srbi ne možemo iz taktičkih razloga da dozvolimo da oni to skinu sa dnevnog reda - za njih. To je jedan čisto dnevno politički momenat. Drugi je nešto malo dublji ali je slične prirode, a to je da se ovaj narod i zbog petovekovnog takozvanog ropstva pod Turcima i zbog toga što mu se dešavalo pod komunizmom, koji se doživljava kao ne autohton, nego kao uvezen sa strane i tako dalje, oseća kao večita žrtva. Žrtva ne može tek tako lako da se pomiri s tim da taj status žrtve prosto ode nekako u pozadinu, jer smo sad krenuli da se dogovaramo o tome šta da radimo dalje.

/panel u knjižari Mamut/:

Vladimir Đukanović: Jednostavno nisam glasao za Miloševića, nisam glasao ni za DOS tada, odnosno za Koštunicu nisam glasao, jer prosto smatrao sam, s obzirom koji su ljudi činili tu opciju da je to mnogo gora opcija nego Slobodan Milošević.

Off: To je ono ustvari kad kažeš da ti je bilo gore pod Đinđićem nego pod Slobom.

Vladimir Đukanović: Da, bilo mi je gore pod Đinđićem nego pod Miloševićem, ja to mogu otvoreno da kažem, deset puta mi je bilo gore.

Marko Milanović: Šta je tebi Đinđić uradio kao premijer?

Vladimir Đukanović: Ništa, u tome je problem.

Marko Milanović: Pa, čak da nije ništa uradio, Milošević je radio grozne stvari, a ovaj da nije uradio ništa...

Vladimir Đukanović: A šta je Koštunica uradio za godinu dana...

Marko Milanović: OK, pusti Koštunicu, nego razlika između '99. godine, znači ja sedim u mojoj kući na Slaviji i slušam bombe kako mi lete iznad glave i 2001. godine kad ja vadim kreditnu karticu u banci, putujem u Evropu. Jel' ti shvataš da postoji ta razlika?

Vladimir Đukanović: Drugačije sam vaspitan možda nego vi, meni nije prioritet da u državi, ne znam, imam mogućnost tako da putujem po Evropi. Iskreno, drugačije sam vaspitan i ovo što se dešavalo u vreme Vlade Zorana Đinđića ja danas nazivam jednom vrstom tihe okupacije, mi nemamo više državu danas.

Ako vama dođe britanski oficir i sedi najnormalnije u Generalštabu vojske Srbije i Crne Gore, može da uđe u bilo koju jedinicu, da radi šta hoće, pa mi smo jedna banana država. Mnogo mi je to gore nego čak i onda kad smo se branili od NATO pakta. Belorusija je u ovom momentu jedina država koja zaista se ponaša patriotski.

Marko Milanović: I Severna Koreja.

Vidan Hadži-Vidanović: Čekaj, ko se onda tebi sviđa?

Vladimir Đukanović: Moja stvar opredeljenja, ne moram da kažem.

Marko Milanović: Ne moraš, bože moj.

/kraj panela u knjižari Mamut/

Mirko Đorđević: Nego, da vidimo šta mu je to ekumenizam, i tu ima zabune. To je relativno mlad pojam tako formulisan, međutim ekumenizam izvire iz Hristove zapovedi da ljudi svi jedno budu u veri.

Ne da budu svi jedno po boji kože, političkih shvatanja, državnih uređenja. I prema tome, ekumenizam je jedini put koji nešto znači u današnjoj Evropi. U našoj crkvi ekumenizam se objašnjava tako što se citira Nikolaj i Justin, a njihova definicija glasi - ekumenizam je podvala, prevara koju nam sprema papa i ne obična jeres nego svejeres, svejeres kao jedna reč.“

Iglas Justina Popovića/ Srbi neće u monahe. Srbi krenuli za Evropom, žene trče za pariskom modom, pozorišta iznad svega, bioskopi posle svega, Srbi krenuli za kulturom, za civilizacijom evropskom. O, leševi srpski.

Radmila Radić: Veliki protivnici ekumenskog Saveta crkava bili su recimo Justin Popović, koji je 1974. godine u Grčkoj objavio jednu knjigu protiv ekumenizma, a onda je početkom '70-ih i Atanasije Jeftić na jednoj međureligijskoj konferenciji izrazio svoje protivljenje međureligijskim molitvama, rekavši da je to protivno kanonima u pravoslavlju. '80-ih godina kao veliki protivnici ekumenizma u Srpskoj pravoslavnoj crkvi javljaju se episkop Artemije raško-prizrenski, koji piše redovno protiv ekumenističkih tendencija, protiv ekumenskog Saveta crkava, takođe jedan od njegovih sledbenika i monaha u Raško-prizrenskoj eparhiji Sava Janjić. Episkopu Artemiju je čak zbog njegovih kritika Vaseljenskog patrijarha, a opet vezanih za ekumenska pitanja, jedno vreme bio zabranjen pristup na Svetu goru, koja je pod jurisdikcijom Vaseljenske patrijaršije.

Mirko Đorđević: Odnos između naše crkve i Vaseljenske patrijaršije od koje smo dobili autokefalnost je vrlo neobičan. Mi smo u takvom sukobu da ga, obratite pažnju na to, u jekteniji na liturgiji nedeljom i praznikom mi odavno i ne pominjemo, što smo dužni. Smatra se da je on vođa svejeresi, jer je on veliki ekumenista. On svake godine najmanje tri puta zajedno služi sa papom rimskim u Kolizeumu u Rimu i zagovornik je ovih modernih otvaranja pravoslavlja. Ima veliki broj pristalica u čitavom pravoslavnom svetu, osim kod nas gde se iz meseca u mesec, da ne kažem iz nedelje u nedelju protiv njega pišu takvi pamfleti i takve paškvile da je neukusno citirati.

Milan Vukomanović: Svakako da bi u razvoju ekumenizma jedan pozitivan događaj bio i nekakav Vaseljenski sabor na svetskom, na globalnom nivou pravoslavnih crkava gde bi mnoga ova pitanja u

kojima vidimo da su u nesaglasju i same pravoslavne crkve unutar te svoje ekumene ili vasseljene, došla na dnevni red i gde bi se moglo raspravljati na jedan racionalan, trezven način i možda bi takav jedan sabor, kao što je drugi vatikanski sabor za rimokatoličku crkvu značio jednu vrstu prodora, pa i obnove same crkve, mogao to isto da učini i za ovu familiju pravoslavnih crkava. To zasad nije na vidiku, nema vizantijskog cara koji bi mogao da sazove taj sabor, tako da od VIII veka nije nijedan još sazvan, a od XV veka nemamo ni cara više vizantijskog.

Mirko Đorđević: Biću slobodan da vam samo pročitam nekoliko navoda iz Studeničke deklaracije za koju se zna i ovde stoji da je pisao doktor Atanasije Jeftić. Osnovni stavovi su ovde da je najveće zlo nas Srbe zadesilo u vreme velike Francuske revolucije, kad smo sa Dositejem krenuli pogrešnim putem i prihvatili mudrost prosvećenog zapada koja nas je uništila. Taj se dokumenat završava malo svečano i patetično ovako: 'Današnji novodobci, dobro nazvani evroslinavci, javno govore o svojoj zabrinutosti zbog porasta nacionalizma među Srbima, kao i sve većeg broja nacionalista i sledbenika Nikolaja Žičkog. Za nas postoji, slušajte sad ove čudovišne teze po mom mišljenju, 'svetosavski nacionalizam i jevanđeljski nacionalizam'. Onaj ko je pročitao dela svetoga Save, a to nije teško, samo mi smo malo lenj narod, od originalnih spisa svetoga Save sačuvano je samo 150 strana, ni jednom se rečju u spisima svetog Save ne može uopšte naći nikakvo forsiranje nacionalizma. Sveti Sava je bio tipičan čovek srednjega veka, a u srednjem veku kategorija nacionalizma ništa nije značila, apsolutno ništa. Još čudovišniji je zaključak da postoji neki jevanđeljski nacionalizam. Koliko je meni poznato u ukupnoj istoriji ljudskoj i kulturi nikome dosad nije palo na pamet da u Jevanđeljima nađe nacionalizam.

Srđa Trifković: *Tek sa Srbijom u Evropskoj uniji do pune bi se mere ostvario kompletan socijalni, nacionalni i svaki drugi program Žarka, Nataše, Borke, Sonje, Teofila, Verana i kompanije. U vreme komunizma mi smo bili normalan, pristojan svet, oni su bili partija, omladina, Broz, režim, UDBA, Komitet i tako dalje. Zagovarati članstvo u Evropskoj uniji danas znači biti uz njih. Biti za ili protiv Srbije u satanskoj, hristofobnoj Evropskoj uniji, ništa manje nego u imperiji globalnog hegemonizma NATO pakta, mora da postane*

lakmus test zrele ličnosti i kulturne zaokruženosti i političke pismenosti, hrišćanske izgrađenosti svakog Srbina. Posle preko pola veka Broza i Miloševića, Klagenfurta i Zidanog mosta, Golog otoka, prinudnog otkupa i zem. zadruga, mitingovanja na Gazimestanu i Ušću, zajma za Srbiju, sankcija, hiperinflacije, izbeglica, bombardovanja, DOS-a, Sablje, Čede, Bebe, Montgomerija i Karle, pravo je čudo da ovaj narod još uvek funkcioniše kao jedna zajednica i tu je najveća zahvalnost i dug koji dugujemo svetom Savi i njegovom nacionalizmu.

Mirko Đorđević: Dozvolite, ako se pokuša da se celokupna srpska kultura svede na jedan monistički obrazac svetosavski i da drugog nema, to niko živ nikad nije radio, niti je svetom Savi ikad padalo na pamet. Ja mislim na sledeći stav naše crkve koji glasi - naša srpska kultura počela je jednim bekstvom u manastir, to je sveti Sava. Međutim, oni odriču da je moderna srpska kultura nastala jednim bekstvom iz manastira Hopovo, Dositej skida mantiju, baca je na krušku, kako sam kaže, i odlazi u Evropu.

Vladika Atanasije: *Ko nam je došao u posetu tenkovima '14? Evropa. Ko nam je došao '41? Evropa. Ko nam je došao '99? Evropa. Je li to Evropa koja zbog jednog ludaka, nesrećnika, tiranina pre svega našeg, sad se sa njim sude, a bolje da smo ga mi ovde osudili, ali kakve šmokljane imamo u vlasti to smo doživeli, umesto da im mi sudimo ovde, pa da mi kažemo svoju reč kao što je Karađorđe sudio. Ne mogu da se raskrste sa njim, jer su oni zlikovci veći od njega. To je Evropa. Ona nam ne da da se oslobodimo. Ako treba, mi ćemo se oslobađati još dva veka od nje.*

/panel u knjižari Mamut/:

Ivan Kuzminović: Izvini, problem je u tome što crkva promoviše zajedno sa državom sad u poslednje vreme taj jedan stav da je sve što nije Srpska pravoslavna crkva i što nije većina u ovoj zemlji, da je to nešto opasno. Ja bih samo podsetio, u Miloševićevo vreme čuveni Branislav Ivković je osnovao neku agenciju za borbu protiv sekti. Nije to problem što je on osnovao tu agenciju, nego što su uspeli čak, čini mi se uredbom Vlade da u policiji naprave jedno odeljenje koje se zove, ne znam, za borbu protiv organizovanog kriminala, krvnih delikata, lupam sad, i sekti. Sad se ispostavilo da su problem srpskog

društva neke sekte. U sociologiji, sad sam opet dosadan, to se zove moralna panika, poslednje je bilo oko nekog skandala sa snimanjem porno filma u nekoj školi, pa se ispostavilo da postoji srednjoškolska porno industrija u Srbiji. I sad ministar prosvete digao frku, kaže - jaoj, ovo je na nivou državnog problema, a nije. Ja mislim da je to i sa verskim zajednicama problem. Uloga države je da napravi jedan zakon, kaže - svi ste vi meni jednaki, nekih ima više, nekih ima manje, ali svako ima pravo da ide nedeljom, ponedeljkom, sredom u svoju versku ustanovu i da obožava svog boga. Ako se država tu umeša, to je zlo i naopako.

Marko Milanović: Ekumenizam je potpuno druga stvar i opet nešto gde država ne treba ništa da se meša i ne može. I postoji kod nas neka vrsta tog ekumenskog dijaloga.

Vidan Hadži-Vidanović: Ima jedan stravično dobar primer u jednom mestu, Belo blato. Znači, katolički, protestantski, odnosno slovačko evangelistički i pravoslavni sveštenik služe zajedno na svakoj ceremoniji, ali ne ja sad odslužim svoje pa ti dođeš, nego zajedno, zaista zajedno, što je fenomenalno.

Vladimir Đukanović: Različit je mentalitet ljudi. Ne možete da prihvatite ovde da osniva versku zajednicu kom kako padne na pamet.

Vidan Hadži-Vidanović: Jel' želimo u Evropu? Pa, želimo, to je Evropa.

Vladimir Đukanović: Ja bih voleo baš da se primenjuje pravo tih evropskih zemalja što se tiče verskih zajednica. Evo Francuska, evo Španija, evo Portugalija, evo sve te zemlje. Ma, ne možete tek tako da osnivate verske zajednice. Ne možete nešto što je toliko protivno rimokatoličkoj... Slušajte sad, uslove, zaista ne mogu ovde da vam citiram francuski zakon.

Marko Milanović: Zato što ne znaš, zato ne možeš da citiraš.

/kraj panela u knjižari Mamut/

Pavle Rak: To što na osnovu današnje crkvene štampe možemo da

iskristališemo kao nekakvu ideologiju u tom smislu bilo bi shvatanje da se radi o toj fazi u istoriji čovečanstva u kojoj se protiv prave crkve, odnosno našeg plemena koji ima jedinog pravog boga, ujedinjuju sva ostala plemena i to pod okriljem Antihrista. I to što se ujedinjava Evropa, pa onda nekakvi mogući sporazumi između Evrope i Amerike u tom pogledu, a pre svega objedinjavanje celog sveta u jedan finansijski sistem koji je pod strogom kontrolom tih svetskih centara finansijske moći, odnosno judeo- masonstva, to onda znači da Antihrist samo što nije došao, jer ga već svi ostali slušaju u svemu što od njih traži. Samo se još mi i možda donekle Rusi suprotstavljamo svemu tome i onda je jasno da nas svi mrze i da nam se dešava sve što nam se desilo, sve do bombardovanja koje je izazvano jedino i isključivo onda time što smo mi jedini pravi sledbenici pravoga Boga.

Mirko Đorđević: U našoj crkvi postoji strah od slobode, strah od drugog i drugačijeg, strah od inoslavnih, tako mi zovemo protestante i katolike. Pa, kakav je naš odnos prema protestantima koji su nas toliko zadužili, i danas nas zadužuju materijalno. Sagradili su Bogoslovski fakultet u Beogradu, ovaj novi. Vidi se po tome da su organizovali demonstracije kad su anglikanci dobili pravo da proslave Božić u Patrijaršiji, kad beše, preprošle godine, na čelu sa engleskim ambasadorom.

Jovan Bajford: Otačastveni pokret Obraz osnovao je Nebojša Krstić koji je bio sociolog religije i bavio se nekretninama u Nišu. I on ga je osnovao kao pokret, on je počeo da postoji tek negde sredinom '90-ih, međutim postojao je i pre toga kao časopis koji je Nebojša Krstić uređivao. U njemu je '96. godine jedan članak napisao i Vojislav Koštunica. Nebojša Krstić je imao kontakte sa Srpskom pravoslavnom crkvom, on je završio Bogoslovski fakultet 1991. godine, dobio je čak i nagradu od patrijarha za jedan rad koji je objavljen u časopisu Logos, koji je Krstić i osnovao. Taj časopis je '94. godine zabranjen zbog jednog antisemitskog teksta koji su oni tamo objavili. Ali u svakom slučaju, Krstić je bio član Udruženja književnika Srbije, bio je u uređivačkom odboru recimo kulturnog dodatka Politike, pisao je u Glasu javnosti i pisao je u Pravoslavlju i tako dalje.

Sada više imaju kontakte sa Kostom Čavoškim, Smiljom Avramov, bave se raznim tetoviranim košarkašima, brane Radovana Karadžića

i tako dalje, ali crkva ne želi da ima toliko mnogo kontakta sa njima. Mislim da je crkva više prihvatila kao neku svoju omladinsku organizaciju Srpske Dveri sa kojom ona održava značajne kontakte, naročito recimo u žičkoj eparhiji, ali i sa Patrijaršijom. Znam da je Branimir Nešić nedavno postao, koji je osnovao zapravo taj časopis Dveri, urednik Pravoslavlja. I sve te tribine na Mašinskom fakultetu koje su ranije organizovale Dveri sada se organizuju i u saradnji sa časopisom Pravoslavlje, oglašavaju se na sajtu Srpske pravoslavne crkve i tako dalje.

Desimir Tošić: Mnogo se napada Nikolaj zbog te pohvale koju je učinio Adolfu Hitleru. Ne samo on nego uopšte naša javnost, mi nismo bili obavješteni o onome što se dešavalo u svetu, ja mislim da smo mi danas mnogo više obavješteni nego što smo bili tada. Tako da recimo ja moram da vam priznam, pošto ja iako sam pravoslavni priznajem da sam grešan, ja mislim da sam ja za logore saznao kad sam zatvoren. Pre nego što su me zatvorili ja nisam znao, nisam imao jasno, svesno u glavi da postoje koncentracioni logori.

Jovan Bajford: On je '35. godine na Kolarcu spomenuo Hitlera u pozitivnom kontekstu i Nikolaj i njegovi obožavatelji danas su više puta pokušali da se na neki način ograde od toga i da daju različite interpretacije šta je on to zapravo želeo da kaže, ali interesantno je da svaki put kada se takve neke ograde pojavljuju da se nikada ne spominje šta je on zapravo rekao zbog toga što su njegove reči jasne, a to je da je on u to vreme mislio da Hitler zapravo želi da stvori nacionalnu crkvu i smatrao je da je to nešto što je vrlo pozitivno.

Mirko Đorđević: Određeni ljotićeovski ideolozi, a glavni ljotićeovski ideolog je bio Nikolaj, glavni, a uz njega je bio jedan čovek kome se ne može sporiti da nije učen čovek bio, ali je bio zagriženi ljotićeovski ideolog, Najdanović, profesor Univerziteta. On je prvi nastavio te Nikolajeve ideje i on je dokazivao i u Novom vremenu, od reči do reči mogu citirati, 'danas kako stoje stvari', to je pisano '43, 'nama jedino Berlin i Hitler mogu doneti novu preporođenu svetosavsku Srbiju', završen navod.

Jovan Bajford: '91. najveći događaj bio je povratak Nikolajevih mošti u Srbiju i taj događaj su oni pripremali dve godine. Miloševićev režim,

odnosno rukovodstvo Srbije je dozvolilo da se to uradi, jedini uslov je bio da ne sme da se organizuje miting u Beogradu povodom njegovog dolaska i centralna ta ceremonija bila je održana zapravo u Leliću, gde je bilo oko 30.000 ljudi. Interesantno da osim toga što je tamo bila uobičajena ona ekipa iz Srpskog pokreta obnove, iz Udruženja književnika, iz Akademije i tako dalje, bili su predstavnici vlasti, znači bio je Zelenović, koji je u to vreme bio premijer, bili su predstavnici vojske, ministar odbrane je bio na tom događaju i Radio-televizija Srbije je prikazala jedan dokumentarac u kome su čitali iz Nikolajevih dela i predstavili ga u vrlo pozitivnom svetlu. I to je vrlo interesantno s obzirom na to da se to dešavalo nepuna dva meseca posle devetomartovskih događaja, znači na jednom mestu našli su se i predstavnici opozicije i predstavnici vlasti koji su u tom kontekstu zajedno proslavljali Velimirovićev ponovni dolazak u Srbiju.

Popularnost Nikolaja Velimirovića doživela je nov preporod otprilike u vreme NATO bombardovanja, kada je ponovo došlo do objavljivanja ogromnih količina njegovih knjiga. Recimo na trećoj godišnjici NATO bombardovanja, glavna manifestacija bila je otkrivanje spomenika Nikolaju Velimiroviću u manastiru Soko gde su prisutni bili i patrijarh i Nebojša Pavković, trebao je da dođe i Vojislav Koštunica i tako dalje. I upravo ono što je u to vreme spajalo sećanje na NATO, Nikolaja Velimirovića, vojsku i crkvu bilo je to što je Nikolaj Velimirović bio simbol tog antievropskog diskursa u Srbiji, znači nešto što je predstavljalo tu odbranu Srbije od zapada, od Evrope i tako dalje.

Desimir Tošić: Kad sam čitao sad ponovo Nikolaja došao sam do zaključka da je Nikolaj ustvari došao posle Amfilohija i Atanasija, da je on njihov učenik, a ustvari to je jedna linija konzervativna, znate, koja postoji, postoji u Bibliji i postoji kod velikih svetaca kao što je sveti Jovan Zlatousti. On je bio strašno antijevrejski. E sada, katolička crkva, koja ima očevitno pametnije ljude iako je vrlo dogmatična, to nije potrebno da podvlačimo, ona je na mnogim pitanjima ustuknula. Recimo, povodom Jevreja oni potpuno odbacuju tu antijevrejsku liniju, koja je ustvari sazidana u Bibliji. I to ne znači da odbacuju Bibliju, nego samo ono što ne odgovara ustvari našem stanju sveta. Posle te velike tragedije u II svetskom ratu, gde kad se govori o žrtvama - ispred Rusa, ispred Nemaca, ispred Poljaka i ispred Srba, naravno, stoje Jevreji. Ne možete vi o tom narodu da govorite tako kao što je bilo pisano pre dve hiljade godina.

Vladika Atanasije: *Abramović, Soroš, Lantoš, Olbrajtova, Holbruk, sve su to Jevreji. Oni su nažalost izrazito protiv Srba. Ali nisu svi Jevrej protiv. Vi ste videli knjigu onoga Izraelija i kad smo bili da predstavljamo Raspeto Kosovo u Jerusalimu, on je govorio da je na delu reislamizacija Balkana, počev od Bosne, preko Sandžaka do Kosova - reislamizacija Balkana.*

Milan Vukomanović: U onoj meri u kojoj vi zapravo se pozitivno odnosite prema pravima i slobodama tih najmanjih članova vašeg društva, tih najmanjih zajednica, u toj meri vi zapravo ispoljavate svoj odnos prema uopšte religijskim slobodama i pravima. Vi na taj način šalžete poruku da je to onaj poželjan odnos u kojem biste i vi želeli da budete u nekoj drugoj državi, u nekom drugom društvu gde ste manjina. Dakle, to je pravi test tolerancije za svaku versku zajednicu.

Dragoljub Đorđević: Postoji grupa uglednih sveštenika Srpske pravoslavne crkve oko koje se okupljaju takozvani stručnjaci za borbu protiv sekti. To je jedno vreme bilo oko crkve Aleksandra Nevskog u Beogradu. Glavni čovek, ja ću spomenuti njegovo ime, zove se Zoran Luković, koji je policijski kapetan, koji je bestseler pisac, prodato je na desetine hiljada primeraka njegove knjige Kako se odbraniti od verskih sekti. Čak mu sada, što me je iznenadilo, izdaje i Narodna knjiga, koja je vrlo uticajna, najjači izdavač kod nas. Onda smo doživeli to da nam bivši vojni novinari, svaka čast novinarima ali vojni novinari kao što je gospođa Biljana Đurđević piše knjige sa nazivom Lovci na duše, Ispovest bivših članova sekti i tako dalje. Oni su predvodnici, kreiraju javno mnjenje za odnos prema nazovimo ih malim verskim zajednicama.

Sve ćemo se više kretati od religije sudbine prema religiji izbora. To znači i naši ljudi neće biti u toku čitavog svog života vezani za religiju sudbine, za tu činjenicu da su rođeni kao Srbi, pa su pravoslavci ili rođeni kao Hrvati, pa su onda katolici, ili rođen kao Bošnjak, pa pripadnik islama. To je religija sudbine i nije slučajno ono što ja često ponavljam, da prosečni Amerikanac u toku svog života tri puta promeni svoje religiozno mesto, odnosno svoju versku organizaciju. Pa, onda ima i vraćanja, on je katolik pa pređe u baptiste, pa živi, živi, pa onda vidi da ga i to ne zadovoljava, on je tragač, kako se to kaže seekers na engleskom, on traži pa se onda i vrati toj svojoj religiji

sudbine, odakle je i krenuo.

Vladika Atanasije: *Mnogo je složenija istorija i ko hoće da je pojednostavi on liči na one koji poriču istoriju, kao što su Amerikanci. Onda jednostavno počinjemo kao pečurke posle kiše. To nažalost hoće oni koji hoće da manipulišu lakše čovekom, da ga isprazne, da ga dekodificiraju i da mogu onda oni da upisuju u kodove njegove svoj program. To su pretenzije demonske.*

Dragoljub Đorđević: Kako neko versko telo može da napreduje od kulta, preko sekte, denominacije do crkve, tako može i da sklizne. I vi istorijski možete naći primere da se nekada izuzetno razvijena crkva, pa čak i religija, istorijskom sudbom urušavala i da mi sada o toj crkvi, odnosno o toj religiji samo čitamo u knjigama ili gledamo u muzejima.

Pavle Rak: Kada govorimo o tome da se Bog nama otkrio i pokazao, mislim da to još ne znači da se nekome drugome nije pokazao na neki drugi način. Bog, ako je mogao da stvori ovaj svet ovoliko kompleksnim, on je našao načina da komunicira ne samo sa svakom civilizacijom i svakim narodom, nego i sa svakim pojedincem, sa svakom ličnošću na neponovljiv način. I ko sam ja sada da tvrdim da je jedini pravi način upravo onaj način na koji se on meni otkrio i da sve druge ljude i sve druge načine osudim na večnu propast.

Mirko Đorđević: Ne možete vi danas razmišljati o abortusu onako, izvinjavam se, kako se razmišljalo pre pet vekova. Potpuno se okrenulo, to se zvalo ađornamente, lepa italijanska reč, posavremeniti se. Naša crkva nema odgovore na ključna pitanja koja muče savremenog čoveka. To je totalni kaos, a svi pominju kanone. I taj crkveni legalizam je kopija ovog političkog legalizma legendarnog legaliste, vrhovnog legaliste, jedna hipokrizija neviđena. Kanoni su jednostavno zakoni koji zastarevaju i važe ili ne važe. Šta sve kanoni ne brane i ne dozvoljavaju, pa se naše vladike slikaju na tenkovima, Filaret sa kalašnjikovim, još je i pucao preosvećeni, ne samo što se slika, nego preosvećeni barata dobro oružjem.

Nikola Samardžić: Još jedan od samo simptoma te moralne krize je, naravno, odnos vrha Srpske pravoslavne crkve prema jednome od njenih najvećih dobrotvora i ktitora. Onome koji je doprineo njenom novom usponu, a to je bio pokojni premijer Zoran Đinđić. Govor

Amfilohija Radovića na njegovom odru podseća na ponašanje Peke Dapčevića i njegovih partizana kada su ušli u Beograd 1944. godine. Nije čudo da su istog ili sličnog porekla, čak i porodičnog, to je taj isti svet. Beograd je po običaju, kao i '44. i '45, odgovorio mlitavo i mlohavo. Umesto da on bude od beogradske opštine proteran iz Beograda, da se nikad više ne pojavi, on se danas pominje kao kandidat za patrijarha, iako je u pitanju jedna ličnost koja je u intelektualnom i kulturnom smislu, kao što sam pomenuo, neprihvatljiva ne da bude na čelu srpske crkve, nego da se ikad pojavi posle toga u Beogradu.

Desimir Tošić: Ja sam bio prisutan tada, nastalo je jedno komešanje opšte. Prvo, ono što je potrebno da znate, a mislim da znate svi, kad čovek odlazi sa ovoga sveta običaj je da svaki sveštenik kaže bolje i više nego što bi inače. Odjedanput svi ljudi postaju heroji, ugledni, značajni. I to je običaj koji ne možete da osuđujete, ljudi žale i uveličavaju naravno, i rođaci, pa i crkva. Međutim, to je bio jedan napad, pošto vi zaboravljate glavnu stvar iz tog mog teksta, da je mitropolit pretio kad je predat Milošević. Tanjug je objavio 13. januara da je on rekao 'doći će vreme kada će ljudi znati šta da urade za ovaj Đinđićev akt'. Dakle, molim vas, da mi imamo prave javne tužioce, jedan tužilac bi morao da zove mitropolita na razgovor informativni. Međutim, nema takve hrabrosti u Srbiji, pošto jeste herojski narod, ali nije tako hrabar.

/panel u knjižari Mamut/:

Vladimir Đukanović: Koja je razlika, ako pozivam nekog da glasa za Miloševića ili...“

Marko Milanović: Milošević je bio diktator.

Vladimir Đukanović: Meni je Đinđić bio veći, kako ne shvatate to.

Vidan Hadži-Vidanović: Nije tako, ja se sećam, ova televizija nije mogla da emituje svoj program.

Marko Milanović: Mene je u gradu kome sam ja rođen policija koju ja plaćam tukla, a jel' tebe tukla policija Đinđićeva?

Vladimir Đukanović: Nije me tukla, ali recimo tokom akcije Sablja... zašto to podsmešljivo... nemojte tako da se podsmevate...

Vidan Hadži-Vidanović: Ama, nije Sablja bila za vreme Đinđićeve policije, Đinđić je nažalost bio mrtav!

Ivan Kuzminović: Mi nismo imali nijedno ubistvo u mafiji.

Vladimir Đukanović: I vi ste mislili da to može da se održi, da pohapsite 30.000 ljudi, da oni ne dobiju optužnicu...

Ivan Kuzminović: Oni će tužiti državu, o.k, i država će platiti, i to je demokratija.

Vladimir Đukanović: Onda vi platite ljudima sve to.

Ivan Kuzminović: Pa, platićemo.

Vladimir Đukanović: Pa, platićemo mi, nažalost.

Ivan Kuzminović: Znaš šta, ali meni niko ne može da vrati tih šest meseci mirnog života.

/kraj panela u knjižari Mamut/

Nikola Samardžić: Jedno od obeležja te moralne krize je verovatno izgradnja Hrama svetog Save na Vračaru. Osim činjenice da je u pitanju jedno arhitektonsko ruglo, zajedno sa konakom koji je potpuno arhitektonski neprihvatljiv, ako se o samoj crkvi može još i raspravljati. Ta crkva je izgrađena u najsiromašnijim i najtragičnijim godinama naše istorije, naravno od II svetskog rata. Ta crkva je izgrađena preko puta Onkološke klinike koja je u ruševnom stanju, gde se leče najteži bolesnici i iz koje većina ne izlazi uspravno. Ta crkva je izgrađena ispred Dečije klinike koja je najtužnije mesto na svetu, koja je u još gore stanju, nekako volšebno ne uspeva da se oporavi uprkos tolikim donacijama. U pitanju je, ako ništa drugo, nedostatak hrišćanskog milosrđa, da se te dve bolnice izgrade od mermera, da u njima postoje najsavremeniji aparati. Tu je nikla crkva koja će biti puna ili koja će biti prazna, ali svako ko u nju bude ušao nosiće izvesnu moralnu krivicu ako bude uputio pogled na drugu

stranu, gde umiru najteži bolesnici, gde se leče i gde umiru deca.

Pavle Rak: Jedna plemenska crkva, ona po definiciji ne može biti zainteresovana za saradnju sa drugima. Ako pogledamo kakva je to onda crkva, vidimo da to nije crkva nekog univerzalnog Boga, koji je stvorio vaseljenu, koji je čoveka postavio kao nekog domoupravitelja u svom domaćinstvu. Osnovna uloga crkve je da nas pripremi da jedni drugima pomožemo, da jedni u drugima razvijamo taj božanski lik, što se može definisati ili preko izraza malo neutralnijeg - da unosimo dobro u ovaj svet ili preko izraza koji je opet pa toliko jak da ga se ja sam plašim - da unosimo ljubav, ljubav prema neprijateljima. To se od nas traži, ni manje ni više, u Jevanđelju. Ali dok sebe shvatamo kao jedan kolektiv koji je žrtva svih ostalih kolektiva na ovoj planeti, onda od takve jedne uloge nema ništa, to je sasvim jasno.

Desimir Tošić: Moji stric sveštenik je imao jedan potpuno utvrđen radijus kretanja: crkva, njegov dom preko puta crkve, to je selo Sopot u pirotskom kraju, vinograd, ribolov i pčele. Naravno porodica, i ja u toj porodici. I 1940. juna meseca bili smo u njegovom vinogradu koji se zove Brdo, iznad sela Temske, dajem vam sve podatke, možete da date Službi bezbednosti, pošto se oni bave ovim krupnim pitanjima. Ja sam išao sa sveštenikom na pomene, sahrane i tako dalje, izigravao sam maltene nekog četca. I ide moj stric koji se zove Časlav Žunić i plače, nikad ga nisam video da plače. I kad nam priđe on kaže - znate šta se dogodilo, Francuska je kapitulirala. Ja naravno, pošto sam bio već ispolitizovan, ja počnem da napadam Francusku - izdajnička, neboračka, defetistička, a on u plaču kaže dalje, verovatno je znao da je to katolička zemlja, a nikakve veze nije imao sa Francuskom, niti je govorio francuski. Kaže - nemoj tako, Francuska će jednog dana vaskrsnuti! To je otprilike bio duh jednog najobičnijeg seoskog sveštenika...Al' sam proslavio moju porodicu, uđe u istoriju, uloga moje porodice u svetskoj revoluciji.

Predstavnici Srpske pravoslavne crkve i Ministarstva vera Vlade Srbije odbili su da govore u ovoj emisiji.

Maj 2005.